

Література

тання кількості опадів у зимові місяці можна пояснити змінами циркуляційних процесів над територією нашого регіону. Майже зник вплив Сибірського максимуму, а кількість західних і південних перенесень зросла. Рекордний річний показник опадів зафіксовано в 1970 році – 953,4 мм. Серед місяців найвологішим за період спостереження був липень – 216,4 мм, а мінімальна кількість опадів зафіксована у вересні 1987 року – 0,1 мм.

Річна норма опадів за період 1944-2016 рр. складає 558,8 мм. Аналіз показує, що їх кількість поступово зростає. Якщо в 1944-1975 рр. середній показник складав 530,8 мм, то в 1976-2007 рр. 586,6 мм. Але в останні два десятиліття їх кількість поставо зменшується, середня для цього періоду становить вже 565,5 мм. За останні роки ці зміни ще очевидніші. За період 2003-2016 рр. середня кількість опадів дорівнює 537,6 мм. У більш ранні періоди кількість опадів була порівняна з теперішньою. Так, за 1894-1905 рр. середня кількість опадів складала 535 мм, а за 1924-1940 рр. – 551 мм.

Література

1. Корнус А.О. Географія Сумської області: природа, населення, господарство / А.О. Корнус, І.В. Удовиченко, Г.Г. Леонтєва, В.В. Удовиченко, О.Г. Корнус. – Суми: ФОП Наталуха А.С., 2010. – 184 с. 2. Нешатаев, Б.Н. Региональные природно-территориальные комплексы Сумского Приднепровья / Б.Н. Нешатаев, А.А. Корнус, В.П. Шульга // Наукові записки СумДПУ ім. А.С. Макаренка. Екологія і раціональне природокористування. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. – С. 10-31.

Summary

V.V. Barabash, S.P. Horshenina. **Characteristics of Atmospheric Precipitation in the City of Konotop.**

The data about the amount of precipitation and their annual course for the months within the city of Konotop received at the local weather station for the period 1893-2016 are analyzed and systematized. The dynamics of changes in the amount of precipitation was determined, the moving average values of the precipitation values for five and ten-year periods were calculated, and the data for different long-term observation periods were compared.

Key words: precipitation, precipitation dynamics, annual course, moving averages, Sumy region.

УДК 911.52

Б.М. Довгаль, О.В. Бова

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРТИКАЛЬНОЇ (ЯРУСНОЇ) СТРУКТУРИ ЛАНДШАФТІВ КОНОТОПСЬКОГО РАЙОНУ

У статті наведені результати аналізу вертикальної (ярусної) структури ландшафтів Конотопського району Сумської області. Встановлено зв'язки між природними компонентами в різних ландшафтних умовах. Визначено основні закономірності структури типових мішанолісових і лісостепових ландшафтів району дослідження. В процесі дослідження ландшафтів був застосований метод профілювання, який є комплексним відображенням загальної структури ландшафтів. При написанні статті за топографічними і географічними тематичними картами, фондovими та літературними джерелами було побудовано та проаналізовано ландшафтний профіль Конотопського району. Розглянуто вертикальну

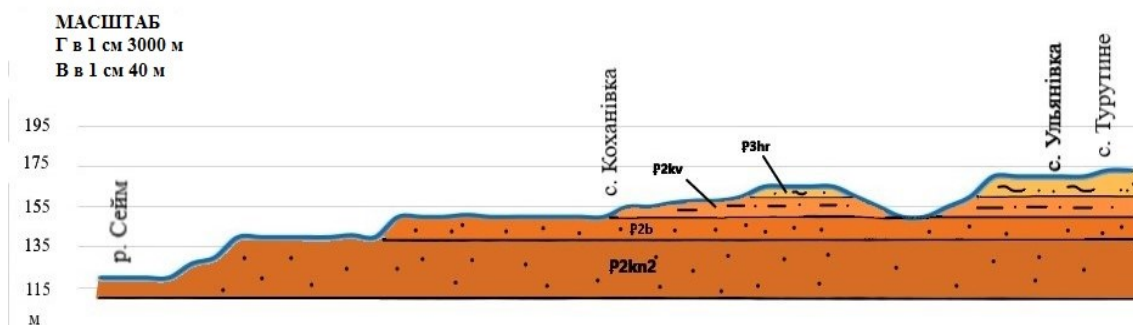
структуру п'яти ПТК, які перетинає лінія профілю в межах досліджуваного району та їх господарське використання.

Ключові слова: ландшафт, ландшафтний профіль, ПТК, вертикальна структура ландшафтів, Конотопський район.

Постановка проблеми. Вивчення структури ландшафтів має важливе наукове значення, бо дає уявлення про те, з яких морфологічних частин складаються ландшафти та яка їх вертикальна структура. Конотопський район Сумської області належить слабо вивчених у ландшафтному відношенні. На сьогодні визначені лише типи, класи і види ландшафтів, але відсутній їх опис. Наші дослідження дозволили в певній мірі деталізувати ландшафтну структуру території району. З цією метою були проаналізовані галузеві фізико-географічна, геологічні карти та фондові матеріали. Основними критеріями при виділенні видів місцевостей були літогенні чинники та ґрунтово-рослинний покрив. Наведені в цій статті результати досліджень можуть стати фундаментом для подальших крупномасштабних ландшафтних (вивчення морфологічної структури) та ландшафтно-прикладних досліджень, матеріал також має краєзнавче значення і може бути корисним для вчителів географії.

Мета статті. Встановлення закономірностей вертикальної структури ландшафтів Конотопського району. Для досягнення даної мети було побудовано та проаналізовано ландшафтний профіль району дослідження.

Виклад основного матеріалу. Ландшафти Конотопського району відносяться до класу рівнинних східноєвропейських ландшафтів. На території району представлені два типи ландшафтів-лісостепові і мішанолісові [4], які поділяються на шість видів ландшафтів [1, 2]. Загальний опис особливостей ландшафтів включає у себе закономірне поєднання основних природних компонентів, які розташовані у вертикальному положенні. Ландшафтний профіль являє собою гіпсометричний профіль, яких поєднується з геологічним, гідрогеологічним, ґрунтовим і ботанічним профілями і наглядно відображує вертикальну структуру ландшафтів [3]. Лінія профілю вибрана таким чином, щоб вона перетинала найбільш типові ПТК району дослідження. Під гіпсометричною кривою умовними знаками відображені основні природні компоненти і ПТК. Над гіпсометричною кривою нанесені назви річок і населених пунктів, які вона перетинає. Назви ПТК, а також детальні дані про геологічну будову, антропогенні відклади, рельєф, ґрунти і рослинність території відображені в легенді таблиці, яка розміщується під ландшафтним профілем [5] (рис. 1). Ландшафтний профіль перетинає територію району з півночі на південь в його середній частині. Його довжина становить приблизно 50 км. Абсолютні відмітки висот по лінії профілю знаходяться у межах 120-170 м [1]. Перепад висот складає 50м. Профіль перетинає 5 ПТК (видів місцевостей), які були виділені в процесі складання ландшафтної карти-схеми Конотопського району. З півночі на південь профіль перетинає наступні ПТК – плоскі алювіальні рівнини заплави р.Сейм, дрібногорбисті піщані алювіальні рівнини першої надзаплавної тераси р.Сейм, яружно-балкові ПТК, розчленовані підвищені лесові рівнини Новохарківської тераси р.Сейм.

Антропогенні відклади	A1		A2		A1	A2	A3	A1	A3	A1	A3	A1	A3	A1	A4	A1	A4	A1	A4	A1
Рельєф	B1		B2		B1	B2			B3	B1	B3	B1	B3	B3			B1	B3		
Ґрунти	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V7	V8	V9	V10	V9	V7	V11	V7	V11	V7	V11	
Рослинність	G1	G2			G3			G4	G5	G6	G5			G6						
ПТК	1		2	3	2	3	4		3	4	3	5		3	5	3	5	3		

Умовні позначення:

Геологічна будова

– Харківська свита. Глини зеленувато-сірі, слюдисті. Піски світло-зелені, дрібнозернисті (олігоцен).

– Київська свита. Алевроліти, включення алевритів та пісків (еоцен).

– Бучацька свита. Піски різно- і дрібнозернисті світло-сірі, жовті і охристо-жовті, іноді з гніздами і тонкими прошарками каоліну, з лінзовидними шарами кварцитових піщаників (еоцен).

– Верхній горизонт Канівської свити. Піски зелено-сірі, тонко-дрібнозернисті, алевритові, слюдисті, місцями сильно глинисті (еоцен).

Антропогенні відклади

1 – Алювіальні відклади річкових заплав і днищ балок (піски, супіски, алеврити, мули) болотні та озерні відклади (торф, мулісті глини). 2 – Алювіальні відклади I надзаплавної тераси (піски, супіски). 3 – Алювіальні відклади IV надзаплавної тераси, перекриті еолово-делювіальними лесами. 4 – Льодовиково-озерні, льодовикові (моренні), флювіогляціальні відклади, перекриті еолово-делювіальними лесами.

Рельєф

1 – Заплати річок і днища балок. 2 – I надзаплавна тераса. 3 – IV надзаплавна тераса.

Ґрунти

1 – Лучні глибоко- середньо- і сильносолонцюваті ґрунти. 2 – Дерново- слабо- і середньопідзолисті глинисто-піщані ґрунти. 3 – Лучно-чорноземні глибоко-слабосолонцюваті ґрунти. 4 – Лучні поверхнево-середні і сильносолонцюваті ґрунти. 5 – Чорноземи глибокі малогумусні вилугувані. 6 – Чорноземи глибокі малогумусні. 7 – Торфовища низинні, Чорноземи опідзолені. 8-Лучно-чорноземні поверхнево-солонцюваті ґрунти. 9-Лучно-чорноземні осолоділі + Чорноземи глибокі малогумусні. 10-Лучно-чорноземні глибоко-слабосолонцюваті. 11-Чорноземи лучні глибоко слабосолонцюваті.

Рослинність

1-Заплавні луки. 2-Дубово-соснові ліси. 3-Дубові ліси з дуба звичайного. 4-Сільськогосподарські угіддя на місці лучних степів. 5-Болота

ПТК

1 – Плоскі алювіальні рівнини заплави р. Сейм. 2 – Дрібногорбисті піщані алювіальні рівнини першої надзаплавної тераси р. Сейм. 3 – Яружно-балкові ПТК. 4 – Підвищені лесові рівнини 4-ї надзаплавної тераси р. Сейм. 5 – Розчленовані підвищені лесові рівнини новохарківської тераси.

Рис. 1. Ландшафтний профіль Конотопського району

Плоскі алювіальні рівнини заплави р. Сейм. Корінну основу ПТК складають піщані, місцями сильноглинисті відклади палеогенового віку (Канів-

ська свита), які перекриті сучасним піщано-супіщаним алювієм. Абсолютні відмітки коливаються у межах 120-121 м. Переважають плоскі або слабонахилені поверхні. У складі ґрунтового ярусу переважають лучні поверхнево-середньо і сильносолонцюваті ґрунти, які поєднуються з лучно-болотними та болотними солонцюватими ґрунтами. В ярусі рослинного покриву домінують лучні різнотравно-злакові, рідше осокові угруповання, а поблизу р. Сейм зустрічаються заплавні ліси з осики, вільхи, верби. Територія ПТК використовується переважно як сінокоси та пасовища.

Дрібногорбисті піщані алювіальні рівнини першої надзаплавної тераси р. Сейм. ПТК поширений у вигляді фрагментів переважно на лівому схилі долини р. Сейм формується на корінних піщаних, місцями з прошарками глин та кварцитових пісковиків, відкладах палеогенового віку Канівської та Бучацької свит. Корінні відклади перекриті кількадесятиметровою товщею давнього алювію піщано-супіщаного складу. Абсолютні відмітки коливаються у межах 125-130 м. Поверхня ПТК переважно дрібногорбиста. В ярусі ґрунтового покриву ПТК переважають дерново-слабо- і середньопідзолисті, рідше зустрічаються дернові борові і болотні ґрунти. Ярус рослинного покриву представлений дубово-сосновими та липово-дубово-сосновими лісами, місцями в комплексі з чистими сосновими лісами із сосни звичайної. Територія використовується у лісовому господарстві, а також для збору грибів та ягід місцевим населенням.

Яружно-балкові ПТК. Ці комплекси поширені на території району в межах 4-ї надзаплавної середньо-антропогенової тераси та Новохарківської неогенової тераси р. Сейм і в кількох місцях перетинають лінію профілю. ПТК врізані в палеогенові піщано-глинисті відклади Київської та Харківської свит. Корінні відклади перекриваються балковим алювієм піщано-глинистого та алеврито-мулистого складу. Ґрунтовий ярус дуже різноманітний. На схилах ярів та балок розвинуті сильно-та середньозмиті типові малогумусні чорноземи, рідше сірі лісові ґрунти. На днищах формуються переважно лучно-чорноземні поверхнево-солонцюваті та болотні ґрунти. Рослинний ярус складається з лучних різнотравно-злакових, рідше болотних угруповань та байрачних лісів. ПТК використовується у господарстві як сінокоси та пасовища.

Підвищені лесові рівнини 4-ї надзаплавної тераси р. Сейм. Корінну основу ПТК складають палеогенові піщано-глинисті відклади Київської і Харківської свит. Антропогенові відклади представлені комплексом льодовикових (моренних) та водно-льодовикових (надморенних відкладів Дніпровського льодовика, які перекриваються верхньо-антропогеновими лесовими породами, що слугують ґрунтоутворювальними породами. Абсолютні відмітки лежать у інтервалі 150-165м. Рельєф поверхні полого-хвилястий. До ґрунтового ярусу входять в основному типові малогумусні чорноземи та лучно-чорноземні ґрунти. Рослинність ПТК представлена сільськогосподарськими угіддями на місці лучних степів.

Розчленовані підвищені лесові рівнини новохарківської тераси. Корінну основу ПТК складають палеогенові піщано-глинисті відклади Харківської свити, які перекриваються давнім алювієм р. Сейм. Зверху суцільним покривом залягають антропогенові лесові відклади. Абсолютні відмітки ПТК зміню-

ються у межах 165-175м. Рельєф поверхні плоский, слабкохвилястий, розчленований густою яружно-балковою мережею. Ґрунтовий ярус характеризується домінуванням типових малогумусних чорноземів, які розорані і зайняті сільськогосподарськими угіддями. Місцями збереглися «нагірні діброви».

Висновки. Ландшафтна структура Конотопського району представлена переважно лісостеповими ПТК. Мішанолісові ландшафти займають незначну північно-західну частину району. Геологічну основу місцевих ландшафтів складають піщано-глинисті породи, що належать до різних свит середнього та верхнього палеогену. Антропогенові відклади, на яких формуються ґрунти, представлені лесовими породами, давнім та сучасним алювієм. В структурі ґрунтового ярусу переважають чорноземи типові малогумусні. Територія ландшафтів тривалий час використовується як сільськогосподарські угіддя. Первинна рослинність зберіглась фрагментами у вигляді «нагірних дібров», лучного степу в балках, підвищених заплавах та схилах.

Література

1. Атлас Сумської області / Ред.кол.: Ф.В. Зюзук, М.І. Білик та ін. – К.: Укргеодезкартографія, 1995. – 40 с.
2. Методические рекомендации для изучения краеведческого материала по Сумской области на уроках географии / Под ред. Тюленевой В.А. – Сумы: СГПИ, 1991. – 72 с.
3. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства. – К. – Кам'янець-Подільський: «Абетка-НОВА», 2002. – 184 с.
4. Нешатаев Б.Н. Региональные природно-территориальные комплексы Сумского Приднепровья / Б. Н. Нешатаев, А. А. Корнус, В. П. Шульга // Наукові записки СумДПУ ім. А. С. Макаренка. Екологія і раціональне природокористування. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. – С. 10-31.
5. Пашканг К.В., Васильева И.В., Лапкина Н.А. и др. Комплексная полевая практика по физической географии. – М.: Высш. шк., 1969. – 192 с.

Summary

V.M. Dovhal, O.V. Bova. General Features of the Landscape Structure of Konotop District.

The article covers the results of analysis of the tier (vertical) structure landscapes of Konotop district in Sumy region. The relationships are established between natural components in different landscape conditions. The main patterns of the structure of typical mixed-forest and forest-steppe landscapes of the research area were determined. The profiling method was used during the research of the landscapes, that is a comprehensive reflection of the overall structure of the landscapes. The landscape profile of Konotop district was constructed and analyzed for geographical and topographical thematic maps, stock and literary sources in the article. The tier structure of five NTC was considered, that crosses the line of profile within the research area and their economic use.

Keywords: *the landscape, the landscape profile, NTC, the area, the vertical structure, the Konotop district.*

УДК 911.52

В.П. Воровка

ПАРАДИНАМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИМОРСЬКОГО ЛАНДШАФТНОГО ПРОСТОРУ

У статті на прикладі узбережжя Азовського моря розглядається одна з форм організації ландшафтного простору – парадинамічна ландшафтна система. На відміну від структурного принципу традиційного ландшафтознавства, вона виділена за динамічним принципом на основі взаємодіючих між собою контрастних середовищ. Тут вони представлені прилеглими до берегової лінії частинами суші і морського дна.

Обґрунтовані межі Приазовської парадинамічної ландшафтної системи: на суші – лінія вододілу та кліматичного впливу моря, в акваторії – ізобата, до якої поширюється